

NIEUWS UIT DE FRIESE NATUURTERREINEN

HOGER WATERPEIL VOOR DE DELEN

Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan een herinrichting van het Mid-Friese laagveenmoeras De Deelen. Het gebied kampte al meerdere jaren met een slechte waterhuishouding. Gebiedswater sijpelde weg naar de achtergelegen landbouwgronden en er moest gebiedsvreemd water vanuit de Hooivaart ingelaten worden om het waterpeil op niveau te houden. Al met al een ongunstige situatie voor een dorstig laagveenmoeras.

In het najaar van 2001 is gestart met een herinrichting waarbij De Deelen wordt voorzien van een hogere en sterkere kade die het gebied omsluit. De grond voor deze lange kade wordt gewonnen uit het gebied zelf door ondermeer enkele graslanden en brede strepen tussen de petgaten af te plaggen. Op de afgeplagde, zompige stukken, kunnen zich spontaan ruige, natte moerasvegetaties ontwikkelen. Het opwerpen van een hogere kade rond het laagveenmoeras heeft ten doel het water in het gebied beter vast te houden en het peil te verhogen met circa 20-30 cm. Daarvoor zijn ook enkele kleine enclaves grasland aan de landbouw onttrokken die aanleg van de nieuwe 'buffer' beter mogelijk maken.

Ook voor het inlaten van gebiedsvreemd water zijn enkele herinrichtingsmaatregelen getroffen. Ten eerste wordt het inpompen van schoon water vanuit de zandwinput ten zuiden van De Deelen geoptimaliseerd door de plaatsing van een sterkere waterpomp. Dit water wordt langs het fietspad bij De Deelen, ter hoogte van de wandelroute ingelaten. Ten tweede wordt het water vanuit de Hooivaart voortaan aan de uiterste oostzijde van het gebied ingelaten en wordt het via de ringvaart rond De Deelen helemaal om het laagveenmoeras heen geleid, om uiteindelijk in het uiterste westelijke deel van het gebied de petgaten ingelaten te worden. Tijdens het lange traject dat dit water moet afleggen, kan vuil bezinken waardoor schoner water De Deelen binnenkomt. Eén en al moet zorgen voor een betere kwaliteit en kwantiteit van het water in De Deelen. Door monitoring van de waterkwaliteit, peilopnames, vegetatiekarteringen en broedvogelinventarisaties zal op den duur duidelijk worden of de maatregelen het gewenste effect zullen hebben.

DE BROEDVOGELS VAN SCHIERMONNIKOOG

In opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten is in het voorjaar van 2001 het Waddeneiland Schiermonnikoog geïnventariseerd op alle broedvogels door SOVON Vogelonderzoek Nederland. Het ging om een gebied van 2.930 ha, ofwel het gehele eiland. Van alle soorten zijn aantallen en verspreiding vastgelegd. In totaal zijn op Schiermonnikoog 114 verschillende broedvogelsoorten aangetroffen. Hiervan komen 23 broedvogelsoorten voor op de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare soorten in Nederland. Dit zijn: Dodaars, Geoarde fuut, Roerdomp, Lepelaar, Eider, Blauwe kiekendief, Porseleinhoen, Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Watersnip, Grutto, Tureluur, Grote stern, Visdief, Noordse stern, Kerkuil, Velduil, Oeverwaluw, Roodborsttapuit, Tapuit, Rietzanger en Baardmannetje. Er waren elf soorten koloniebroeders vastgesteld, te weten: Kleine zilverreiger, Lepelaar, Kluut, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Kleine mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Grote mantelmeeuw, Grote stern, Visdief, Noordse stern. Met een totaal van meer dan 30.000 broedparen bestaat het grootste deel van de broedvogelpopulatie uit kolonievogels.

Opvallend waren twee paartjes van de Kleine zilverreiger. Deze soort kwam in 1999 ook al tot broeden op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog. In het voorjaar van 2001 werd van één paar een nest gevonden, waarvan één jong uit zou vliegen. De Kleine zilverreigers kwamen tot broeden in de kolonie van de Lepelaar, waarvoor Schiermonnikoog een bolwerk vormt. Met 192 paren was deze kolonie veruit de grootste in het Nederlandse Waddengebied. Het aantal broedparen van de Eider lag op 2.943. Het

broedsucces van de soort was echter 0%.

Er werden zeer weinig vrouwtjes met jongen gezien en na het uitkomen van de weinige legfels bleken de verzwakte vrouwtjes niet in staat voor de kuikens te zorgen. Daar-door is er van de duizenden broedparen waarschijnlijk niet één jong groot geworden. Daarnaast worden Eiders in het Waddengebied al langere tijd stelselmatig opgejaagd door vissers rond mosselzaadpercelen. De soort is daarmee in een paar jaar tijd van een dichtbij te benaderen vogel veranderd in een van de schuwste vogels van het Waddengebied. Hierdoor zijn Eiders gevoeliger geworden voor recreatiedruk.

De aantallen broedparen van de verschillende meeuwensoorten lagen hoger dan in voorgaande jaren. De Kokmeeuw was vertegenwoordigd met 6.921 paar, waarvan het springtij op 2 juni het grootste deel van de nesten wegspoelde. De groei van het aantal Kleine mantelmeeuwen is sterker dan natuurlijke aanwas zou kunnen

Eidervrouw met kroost, niet het beeld van Schiermonnikoog in 2001

foto: A. Huitema

verzorgen. Mogelijk dat de Nederlandse broedpopulatie wordt aangevuld met Engelse broedvogels, omdat in Engeland veel mantelmeeuwenkolonies verlaten worden als gevolg van vossenpredatie. Op Schiermonnikoog is de Kleine mantelmeeuw inmiddels de talrijkste broedvogel met 10.679 broedparen en ook op de andere Waddeneilanden neemt de soort nog steeds sterk in aantal toe. Opvallend zijn ook de drie territoria van de Roerdomp, waarvan er twee werden vastgesteld in de Westerplas en één in de Binnenkwelder. Niet alleen op Schiermonnikoog was de 'hoemp' van de Roerdomp te horen; ook op alle andere bewoonde Waddeneilanden werd de soort in 2001 vastgesteld.

Over de resultaten van de broedvogelinventarisatie van Schiermonnikoog valt meer te lezen in het SOVON-rapport 'Broedvogels van Schiermonnikoog in 2001' van Michel Klemann. Het rapport is te bestellen door overmaking van € 8,39 op gironummer 2905988 t.n.v. SOVON Vogelonderzoek Nederland te Beek-Ubbergen o.v.v. 'Inventarisatierapport 2001/27'.

MOLLEN IN DE ALDE FEANEN

In het tijdschrift Zoogdier van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming is in december 2001 een artikel verschenen over It Fryske Gea en Mollen. Bij It Fryske Gea is namelijk in de periode 1998 t/m 2000 geëxperimenteerd met het niet vangen van Mollen in de Alde Feanen, een circa 2.500 hectare groot laagveenmoeras dat ligt tussen Earnwâld, Grou en Warten. In de door It Fryske Gea zelf beheerde delen werden en worden sowieso nooit Mollen gevangen. Drie jaar geleden is echter ook met de pachters afgesproken dat zij dit op de door hen gepachte graslanden niet meer zouden doen. Concrete feiten en resultaten van dit mollengedoogbeleid zijn er in de genoemde periode niet verzameld, omdat er geen onderzoek is gedaan naar de effecten van dit beleid. Wat er wel is zijn de ervaringen van de eigenaar en beheerder van het natuurreservaat, It Fryske Gea, van inventarisatievrijwilligers en van pachters. Het lijkt belangrijk deze in hoofdlijnen te noteren, opdat ze inspiratie of aanknopingspunten kunnen bieden voor toekomstig onderzoek naar Mollen en mollenbestrijding.

De natuurbeheerder

Het niet vangen van Mollen in de periode 1998-2000 leidde duidelijk zichtbaar tot een toename van het aantal Mollen. De toename van Mollen leek op haar beurt een positief effect op de natuur te hebben. Direct doordat de Mollen als voedsel worden gebruikt door diverse soorten predatoren. Hiervan zijn onder andere de Bruine kiekendief en de Boommarter interessant voor het natuurbeheer in de Alde Feanen. Indirect was er een positief effect doordat er in de graslanden een microreliëf ontstaat door de molshopen en rillen, waardoor er meer variatie in plantengroei en insectenleven mogelijk is. Een mogelijk, maar niet onderzocht effect van een toenemend aantal Mollen is het feit dat Mollen flinke hoeveelheden wormen en ander bodemleven verorberen. Aangezien ook (jonge) weidevogels hiervan afhankelijk zijn, zou dit wellicht een negatief effect kunnen hebben op de populatie weidevogels in een gebied.

De inventarisatievrijwilligers

Van inventarisatievrijwilligers zijn niet zoveel reacties binnengekomen over de toename van Mollen in de Alde Feanen. Vrijwilligers die zich bezig houden met roofvogels (WRN) lieten desgevraagd wel weten dat het waarschijnlijk is dat Buizerds, Bruine kiekendieven, Torenvalken, (Kerk)uilen, Blauwe reigers en Roerdampen bij een goed mollenaanbod ook meer mollen eten. Dit geldt natuurlijk ook voor andere eters van kleine zoogdieren, zoals Vossen, Bunzingen, Hermelijnen, Wezels, Boom- en Steenmarters. Uit een overzicht van de trends in de eerste Takkeling van 2001 blijkt dat de Buizerd in 2000 van de 330 onderzochte prooiësten uit Fryslân maar liefst 49 Mollen (bijna 15%) verschalkte (Bijlsma, R.G. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2000).

De pachters

Pachters waren vrijwel unaniem ontevreden over het verbod op het vangen van Mollen in Fryske Gea-graslanden. Tegenwoordig wordt er meestal kuil gemaakt van het gemaaid gras. Soms ook gaat het gewas naar de grasdrogerij, waar er brokken van worden gemaakt. In dergelijke producten blijft het zand van de mollenbulten en rillen zitten, waardoor dieren die deze producten eten erg ziek kunnen worden. In de drie jaren dat It Fryske Gea de Mollen met rust liet in de Alde Feanen, zijn er twee gevallen van zandkoliek gemeld. Bij het maken van hooi is niet het zand in het voer een probleem (dat wordt er wel uitgeschud), maar wel de toegenomen kans op schade en snellere slijtage aan machines en tractoren, met name maaimachines en schudders. Bij het weiden van vee zorgt een toenemend aantal mollen, molshopen en -rillen voor een groter risico dat een rund, schaap of paard een poot breekt, waarvan gelukkig geen voorbeelden bekend zijn uit de Alde Feanen.

Tot slot is het feit dat Mollen over het algemeen de drogere en hoger gelegen, vaak zandige terreindelen opzoeken en omwoelen een probleem, omdat op deze plekken de kans groot is dat er (Akker)distels verschijnen. Zo ontstaan door de aanwezigheid van veel Mollen regelmatig hardnekkige distelhaarden, die lastig te bestrijden zijn (mede omdat er in natuurterreinen geen chemische bestrijdingsmiddelen mogen worden gebruikt).

Conclusie

Het feit dat vrijwel alle pachters negatief waren over het mollengedoogexperiment is voor It Fryske Gea een belangrijk signaal dat serieus genomen wordt. It Fryske Gea acht een goede verstandhouding met haar pachters zeer belangrijk om het gewenste natuurbeheer uit te kunnen voeren en (in)direct ook meer draagvlak in de streek voor natuur(beheer) te verkrijgen. Verder vindt It Fryske Gea dat te allen tijde moet worden voorkomen dat huisdieren, ook de voor het beheer vaak noodzakelijke grazers, door het eten van voedsel met zand ziek worden of zelfs dood gaan. Al het bovenstaande in overweging nemende is eind 2000 door It Fryske Gea besloten te stoppen met het mollengedoogbeleid.

Dankwoord

Met dank aan Nico Minnema (districthoofd Midden Fryslân It Fryske Gea) en Romke Kleefstra (districtcoördinator SOVON-Fryslân en broedvogelonderzoeker in Midden Fryslân).

Sietske Rintjema

DE LIBELLEN VAN DE ALDE FEANEN

In de laatste Nieuwsbrief van de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie die verscheen in december 2001 stond een bijdrage van Peter de Boer over libellenvondsten in de Alde Feanen. In opdracht van It Fryske Gea heeft hij hier in 2001 onderzoek naar gedaan, aangezien er van de libellenfauna van de Alde Feanen nog vrij weinig bekend was (slechts een lijst met 20 soorten, voornamelijk waarnemingen uit 1995). In 2001 konden daar 5 soorten aan worden toegevoegd, zodat het totaal aantal soorten libellen dat van de Alde Feanen bekend is daarmee op 25 komt. Het grootste deel van deze libellensoorten behoort tot de meer gewone libellen in Nederland (zie tabel 1). Een aantal is typisch voor laagveengebieden, maar er ontbreken juist een aantal zeldzame indicatorsoorten van gezonde laagveenmoerassen, zoals de Gevlekte witsnuitlibel en de Bruine korenbout.

Tabel 1. Libellensoorten in Fryslân

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Voorkomen in de Alde Feanen	Laatst bekende waarnemingsjaar
<i>Aeshna cyanea</i>	Blauwe glazenmaker	vrij algemeen	2001
<i>Aeshna grandis</i>	Bruine glazenmaker	algemeen	2001
<i>Aeshna isosceles</i>	Vroege glazenmaker	zeldzaam	2001
<i>Aeshna mixta</i>	Paardenbijter	algemeen	2001
<i>Aeshna viridis</i>	Groene glazenmaker	zeldzaam	2001
<i>Brachytron pratense</i>	Glassnijder	vrij algemeen	2001
<i>Coenagrion pulchellum</i>	Variabele waterjuffer	zeer algemeen	2001
<i>Cordulia aenea</i>	Smaragdlibel	lokaal algemeen	2001
<i>Enallagma cyathigerum</i>	Watersnuffel	zeldzaam	2001
<i>Erythromma najas</i>	Grote roodoogjuffer	algemeen	2001
<i>Erythromma viridulum</i>	Kleine roodoogjuffer	lokaal, zeldzaam	2001
<i>Ischnura elegans</i>	Lantaamtje	algemeen	2001
<i>Lestes sponsa</i>	Gewone pantserjuffer	lokaal, maar weinig	2001
<i>Lestes viridis</i>	Houtpantserjuffer	lokaal algemeen	2001
<i>Leucorrhinia rubicunda</i>	Noordse witsnuitlibel	lokaal zeldzaam	2001
<i>Libellula quadrimaculata</i>	Viervlek	vrij algemeen	2001
<i>Libellula depressa</i>	Platbuik	zeldzaam	1995
<i>Orthetrum cancellatum</i>	Gewone oeverlibel	algemeen	2001
<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	Vuurjuffer	weinig	2001
<i>Somatochlora metallica</i>	Metaalglanslibel	vrij algemeen	2001
<i>Sympetrum danae</i>	Zwarte heidelibel	lokaal in klein aantal	2001
<i>Sympetrum flaveolum</i>	Geelvlekheidelibel	soms vrij algemeen	1995
<i>Sympetrum sanguineum</i>	Bloedrode heidelibel	lokaal in klein aantal	2001
<i>Sympetrum striolatum</i>	Bruinrode heidelibel	afwezig in 2001	1995
<i>Sympetrum vulgatum</i>	Steenrode heidelibel	algemeen	2001

Bijzonder was het massale voorkomen van de Smaragdlibel in het vroege voorjaar. Deze vloog in de meer beboste delen. Ook de Glassnijder werd in deze periode in behoorlijke aantallen waargenomen. Voor beide soorten vormen de Alde Feanen een belangrijk noordelijk bolwerk. Van de zeldzamere glazenmakers werden de Groene - en de Vroege glazenmaker in de Alde Feanen aangetroffen, maar in beduidend lagere aantallen dan de vorige twee soorten. De Groene glazenmaker werd voortplantend waargenomen in de enige sloot in het gebied die rijkelijk met Krabbenscheer gevuld was. Ook de Vroege glazenmaker werd hier enige malen gezien. Deze sloot is bovendien de enige plaats in het gebied waar in 2001 de Kleine roodoogjuffer werd gezien.

De Metaalglanslibel komt door het hele gebied voor, maar altijd maar met één of enkele individuen. In 2001 werd verder een kleine populatie van de Noordse witsnuitlibel ontdekt. Het ging hier om een tiental exemplaren rond een trilveentje omringd door elzenbroekbos. Wat verder opviel was het massale voorkomen van de Variabele waterjuffer. Begin mei werden duizenden exemplaren tegelijk gezien. De Zwarte - en Bloedrode heidelibel kwamen zeer lokaal voor in 2001 in de Alde Feanen. Of deze soorten zich hier voortplanten is onduidelijk. Van de Bruinrode heidelibel zijn alleen waarnemingen uit 1995 bekend; deze soort werd in 2001 niet waargenomen. Hetzelfde geldt voor de Geelvlekheidelibel, die overal in Fryslân afwezig leek te zijn in 2001. Ten slotte was het vrijwel ontbreken van de algemene Watersnuffel opvallend. Voelt deze soort zich niet thuis in laagveengebieden?

Op het eerste gezicht lijkt de Alde Feanen een paradijs voor libellen: waterrijk en gevarieerd. Toch werden weinig zeldzame en kenmerkende soorten voor laagveenmoerassen aangetroffen. Ook de aantallen van veel libellensoorten waren geringer dan verwacht. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het ontbreken van grotere oppervlaktes verschillende (met name jonge) en mooi ontwikkelde verlandingsstadia in de Alde Feanen. Ook de grote invloed van boezemwater, waardoor er weinig lokale verschillen in waterkwaliteit zijn, zullen van invloed zijn. In de toekomst zullen libellen hopelijk een meer prominente rol kunnen spelen bij het beheer van dit laagveengebied als indicatoren voor bepaalde watertypen.